

КІЗІЛЬ М. А.

Запорізький національний університет

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЧНИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено дослідженню структурних особливостей комп'ютерних термінів-телескопізмів англійської мови. Розглядаються основні структурні типи телескопічних термінів. Визначаються також найбільш продуктивні суфікси та префікси, що беруть участь у творенні англійських термінів-телескопізмів вказаної сфери.

Ключові слова: телескопічний термін, основа, скорочення, структурні типи, афіксоїд, префікс, суфікс.

Статья посвящена исследованию структурных особенностей компьютерных терминов-телескопизмов английского языка. Рассматриваются основные структурные типы телескопических терминов, которые образовались слиянием двух или более сокращенных основ. Определяются также наиболее продуктивные суффиксы и префиксы, которые принимают участие в создании английских терминов-телескопизмов указанной сферы.

Ключевые слова: телескопический термин, основа, сокращение, структурные типы, аффиксоид, префикс, суффикс.

The article is devoted to the investigation of structural peculiarities of telescoped computer terms of the English language. Main structural types of telescoped terms created by merging of two or more contracted stems are considered. Most productive suffixes and prefixes that take part in the production of English telescoped terms of the mentioned sphere are determined as well.

Key words: telescoped term, stem, contraction, structural types, affix, prefix, suffix.

Термінологічна система сфери комп'ютерних технологій належить до однієї з наймолодших терміносистем англійської мови, що сформувалася лише наприкінці двадцятого століття у зв'язку із появою та розвитком нової техногенної сфери, яка докорінно змінила життя людства. Оскільки лідером цієї сфери були та залишаються Сполученні Штати Америки, цілком

природним є той факт, що номінація її об'єктів і понять відбувалася саме англійською мовою. Наслідком глобального розповсюдження персональних комп'ютерів та мережі Інтернет є неологічний бум, якого зазнала англійська мова, кількісне зростання її словникового складу, якісні зміни в засобах і шляхах утворення нових неологізмів, значна кількість яких є телескопізмами.

Незважаючи на той факт, що перші телескопізми виникли в англійській мові ще в XV столітті, вони, здебільшого, мали оказіональний характер і не сприймалися носіями мови як повноцінні номінативні одиниці, а спосіб їх утворення, як такий, що був здатним конкурувати з традиційними способами словотвору. Ситуація докорінно змінилася в XX столітті, коли в лексичному фонді англійської мови, зокрема її американському варіанті, з'явилася значна кількість лексичних інновацій, створених саме шляхом телескопії. На думку, Ю. А. Зацного телескопія є одним із найбільш розповсюджених способів словотвору в американському варіанті англійській мові, починаючи з вісімдесятих років XX століття [6:8]. Саме в американському варіанті на сучасному етапі виникає найбільша кількість телескопічних новотворів, які успішно запозичуються в інші національні варіанти англійської мови. Достатня кількість таких одиниць є термінами сфери комп'ютерних технологій.

Актуальність статті визначається недостатнім вивченням англійських термінів-телескопізмів сфери комп'ютерних технологій в сучасній англістиці. Роль таких термінів у розвитку англійської мови важно переоцінити. **Метою** даної статті є з'ясування структурних характеристик телескопічних одиниць сфери комп'ютерних технологій. Досягнення поставленої мети припускає вирішення наступних **завдань**: розглянути підходи до виокремлення телескопічних одиниць, що існують у сучасній лінгвістиці, уточнити поняття “телескопія”, здійснити аналіз структурних особливостей англійських термінів-телескопізмів сфери комп'ютерних технологій, дослідити найбільш продуктивні

афіксоїди, що використовуються при творенні визначених телескопізмів.

Об'єктом статті є комп'ютерні терміни англійської мови, утворені шляхом телескопії, а **предметом** постають їх структурні характеристики.

Матеріалом статті слугували комп'ютерні терміни-телескопізми, отримані методом суцільної вибірки із сучасних англійських лексикографічних джерел.

Наукова новизна статті зумовлена тим, що в ній вперше здійснюється системний аналіз англійських термінів-телескопізмів сфери комп'ютерної технології з точки зору їх структурної організації.

Незаслужене віднесення телескопічного словотворення (термін був вперше використаний М. М. Маковським у статті “Мовний механізм лексико-семантичного запозичення”, 1970 [8] на периферію дослідження спричинило виникнення ряду проблем, що стосуються формальних і функціональних особливостей телескопічних одиниць.

Перш за все, необхідно уточнити сам термін, який позначає цей словотворчий спосіб. У сучасній лінгвістиці вживається ряд назв, що відображає один і той же спосіб утворення нових слів. За влучним зауваженням Г. Вентворта, жоден із класів слів, існуючих в мові, не має стільки позначень цього терміна (*portmanteau word, portmanteau, blend-word, amalgam, amalgam word, amalgam form, fusion word, fusion, composite, composite word, overlapping word, conflation, coalesced word, coalesce form, telescope word, telescoped word, hybrid, analogical neologism, brunch word, counter-word, cross-form, word blending, contamination*) [17:45]. Подібний термінологічний різнобій спостерігається і у вітчизняній лінгвістичній літературі. Лексичні одиниці, отримані в результаті даного способу словотворення, називаються *телескопічними словами* [11], *контамінаціями* [2], *словами-злитками* [4], *згортками* [1] та ін. Сам спосіб створення нових слів називають *вставним словотворенням* [7], *телескопічним словотворенням* або *телескопією* [11], *словозлиттям* [4], *контамінацією* [7] тощо.

Причиною появи численних термінів стала відсутність чітких критеріїв віднесення лексичних одиниць до телескопічних утворень, відсутність ретельного і всебічного дослідження специфічних особливостей телескопічних одиниць, що визначило різне розуміння сутності даного словотворчого явища – телескопії. Спочатку термін “телескопія” згадувався у зв’язку зі способом утворення неологізмів шляхом накладення морфем одного вихідного компонента на морфему іншого вихідного компонента, оскільки подібне накладення нагадує “висування трубок телескопа”. Подібне поняття самого явища значно розширилося і стало включати не тільки спосіб утворення нових лексичних одиниць шляхом накладання морфем, але також і спосіб з’єднання частин морфем вихідних компонентів. Сам же термін “телескопія” зберігся, означаючи процес створення нових слів способом нерегулярного зрощення морфем [5:6].

Дискусійним продовжує залишатись питання про обсяг телескопічного словотворення, коли телескопія розглядається в широкому, вузькому і максимально вузькому планах [12:16]. Прихильники вузького розуміння телескопії К. Бергстром [13], Г. Марченд [14] відносять до телескопічних одиниць утворення, створені злиттям будь-яких частин вихідних слів: *chortle* – *chuckle* + *snort*. Г. Марченд визначає телескопію як метод з’єднання частин слів в одне слово і не вказує, які конкретно частини слів вступають в комбінаторику. У той же час дослідник не вважає телескопічними лексичні одиниці, створені за моделями “початок першої основи + друга повна основа” і “повна перша основа + кінець другої основи”, відносячи їх до групи “*clipping*” [14:82]. К. Бергстром присвятив свою дисертацію саме вивченню контамінації, оскільки вона виявляється в утворенні, так званих, “слів-валіз” (*portmanteau words*) і навіть цілих виразів такого ж характеру. Головною причиною утворення змішаних форм (*blendings*) автор вважає аналогію і визначає, що “контамінація” виникає як прояв аналогії, наприклад: *askility* – *ability* + *skill*, *preet* – *pretty* + *sweet* [13:23].

Звужуючи межі телескопії, більшість лінгвістів розуміють під телескопією процес творення нових слів шляхом злиття лише

певних частин – початкової й кінцевої – двох слів, тобто слова типу *raecon* “маяк радіолокації”, де *ra* – це ініціальна частина першого початкового компонента *radar*, а *con* – фінальна частина другого початкового слова *beacon*. Телескопічна одиниця, якщо її розглядати за формальними ознаками, це “...не механічне з’єднання елементів початкових слів, а як правило, тісне прикріплення ініціальної частини однієї початкової основи до фінальної частини іншої” [17:22]. Узагальнюючи різноманітні підходи до телескопізмів, ми вважаємо, що ці одиниці утворені злиттям двох (чи більше) усічених основ, а також злиттям повної основи з усіченою, в результаті якого утворюється нове слово, повністю або частково поєднуючи значення усіх елементів, що входять в нього.

Телескопізми утворюються шляхом складання скорочених основ, скорочення двох або однієї основ за умов існування двох вихідних елементів. За структурними типами відповідно виокремлюють: повні телескопічні слова, часткові та “накладні” телескопізми [9:13]. Повні телескопізми, створені злиттям двох або більше скорочених основ в одне слово, вже стали об’єктом численних лінгвістичних розвідок. Наше дослідження структурних характеристик англійських комп’ютерних термінів здійснювалося за класифікацією Т. Р. Тимошенко, яка запропонувала розподіл повних телескопізмів на наступні підгрупи [12:126]:

а) утворені злиттям двох скорочених форм вихідних основ (*hacktivist*, *hacking* + *activist*, тобто “*хактивіст*”, що позначає *хакера, який зламує систему для подальшої агітаційної діяльності*);

б) утворені злиттям початку першого компонента та початку другого: (*hackint*, *hacking* + *intelligence*, тобто “*хакерство*” + “*розвідка*”, що позначає *секретну інформацію, яку отримали після зламу комп’ютерної системи; datacasting, data + broadcasting*, як загальне позначення *передачі будь-якої інформації через “цифрові” мережі, webcasting (web+ broadcasting) – “передача інформації через “світлове павутиння”*);

в) утворені злиттям початкових частин скорочених основ вихідних слів, а також слова-злитки скороченої частини другого

компонента (*podcast, iPod+broadcast*, тобто “аудіо-файл, який можна завантажити та прослуховувати на комп’ютері, телефоні”);

г) утворені злиттям початку першого компонента одного слова та середини другого компонента наступного слова (*confab, confer + confabulation – чат-конференція у мережі Інтернет*);

д) утворені злиттям закінчення першого компонента із закінченням другого (*bluejacking, Blue(tooth) + jacking*, тобто *викрадання даних із чийогось мобільного телефону, надсилаючи анонімне повідомлення через Bluetooth*).

Як відомо, внаслідок своєї структури телескопізми англійської мови є постачальниками нових афіксоїдов. Афіксоїд – це компонент складного або складноскороченого слова, який повторюється з одним і тим же значенням у ряді слів і наближається за своєю словотворчою функцією до префікса або суфікса [10:45].

Можна сказати, що афікс, перш ніж стати власне афіксом, спочатку був значущим словом, потім перехідний етап – афіксоїд, і тільки потім він перетворюється на префікс або суфікс даної одиниці, її значення стає більш загальним, неконкретним, поки вона не набуде абстрактність афікса і не перетвориться на префікс або суфікс. Таким чином, залежно від того, яку роль (префікса чи суфікса) виконують афіксоїди, їх можна поділити на префіксоїди і суфіксоїди.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив встановити найбільш розповсюджені префікси у творенні англійських термінів сфери комп’ютерних технологій. “Вибух” інновацій з елементом *cyber-* в значній мірі пов’язується з глобальною комп’ютерною мережею “Інтернет”. Саме “світ” Інтернета почали називати кіберпростором – *cyberspace*. Термін *cyberspace* якраз і стало зразком для незчисленної кількості “кіберслів”, а елемент *cyber-* набув додаткового значення “пов’язаний з комп’ютерною мережею “Інтернет”, такий, що здійснюється через комп’ютерну мережу “Інтернет”, зокрема: *cybercommerce, cybershopping, cybercash, cybermoney, cybercurrency, cyberclinic, cybermedia, cyberpolitics, cyberjournalism, cyberattack, cybersecurity,*

cyberdefence, cybersecrecy, cybervulnerability, cyberweapon, cyberwarfare, cyberchondria, cybercop, cyberculture.

Якщо *cyber-* з самого початку було, фактично, закріплено за інформаційною революцією, то інший продуктивний елемент *techno-*, в певній мірі синонімічний афіксоїду *cyber-*, зазнав “інфоспеціалізації” і широко використовується для введення понять, пов’язаних з сучасною, особливо з комп’ютерною технікою, наприклад: *technoangst* – “страх перед сучасною інформаційною технологією”, *technointelligentsia* – “науковці, фахівці в сфері сучасної техніки”, *technopreneur* – “підприємець, бізнесмен в галузі комп’ютерної техніки та програмного забезпечення”, *technoworld* – “центр виробництва самої сучасної техніки”, *techno-tycoon* – “магнат у галузі комп’ютерної техніки”.

Продуктивним префіксом вважається також і елемент *e-* (етимологічно – абrevіатурне скорочення слова *electronic*). Британський лінгвіст М. Квініон називає його навіть “новим префіксом “*cyber-*”, його еквівалентом [15]. Кількість інноваційних одиниць із цим префіксом, що став вводити поняття, які співвідносяться з комп’ютерною технікою й Інтернет сферою (*e-mail, e-surfing*) не піддається точним підрахункам. Численні інновації з цим елементом виникли в сфері електронного бізнесу (*e-banking, e-trading e-shopping, e-sales, e-cash, e-entrepreneur*), в “електронному видавництві” (*e-book, e-publishing, e-reading, e-title*).

Найбільш продуктивними суфіксами, що беруть участь у творенні термінів комп’ютерної сфери вважаються на сьогоднішній день суфікси *-ware* та *-net*. Так, світ комп’ютерної техніки дав англійській мові продуктивний суфікс *-ware*, який був частиною слова *software* – “програми, що контролюють комп’ютер”. Це слово разом з одиницею *hardware* (“комп’ютер, його будова”) стали моделями для численних інновацій, що означають різні види та типи комп’ютерних програм, наприклад: *cheapware, courseware, freeware, groupware, merchantware, shareware, shovelware, vapourware*. В сфері комп’ютерних технологій широко вживаються лексичні одиниці із суфіксом *-net*, наприклад: *extranet*

(комп'ютерна мережа, що з'єднує комп'ютери певної фірми), *intranet* (комп'ютерна мережа, що з'єднує певну фірму з постачальниками), *evernet* (техніка, що надасть можливість постійного та надійного зв'язку з Інтернет шляхом використання простих приладів, у тому числі навіть побутових).

Отже, особливістю утворення телескопічних комп'ютерних термінів англійської мови є те, щонайменше, один з його компонентів представлений не цілою, а усіченою основою, її фрагментом, «уламком» або, якщо в злитті зберігаються обидва або більше вихідних слів, то наявне накладення. У цьому полягає основна відмінність телескопізмів від словоскладання, при якому компоненти нового слова являють собою цілі нескорочені основи. Багато телескопізмів, на відміну від абревіатур, не мають відповідних вільних словосполучень, а утворюються завдяки встановленню асоціативних зв'язків між двома синтаксично відокремленими словами. Це дозволяє нам говорити про окремий від словотвору в англійській мові як телескопічне словоскладання. Подальші дослідження вбачаємо в більш детальному дослідженні афіксів англійських телескопічних термінів сфери комп'ютерних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алянская Э. Я.* К проблеме отражения многокомпонентных терминов и терминологических сочетаний в отраслевых словарях / Э. Я. Алянская // Проблемы общей и терминологической лексикографии. – Баку, 1978. – С. 6–7.
2. *Беликова И. А.* Особенности образования терминов-неологизмов в подязыке компьютерной техники: дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04 / Ирина Александровна Беликова. – Омск, 2004. – 147 с. 3. *Берман И. М.* О «вставочном» типе словообразования / И. М. Берман // Вопросы языкознания. – 1959. – № 2. – С. 104–107. 4. *Волошин Ю. К.* Общий американский сленг: состав, деривация и функция (лингвокультурологический аспект) / Ю. К. Волошин. – Краснодар: КубГУ, 2000. – 282 с. 5. *Заботкина В. И.* Новая лексика современного английского языка: учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / В. И. Заботкина. – М.: Высшая школа, 1989. – 126 с. 6. *Зацний Ю. А.* Развитие словарного состава современной английской мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя: Вид-во Запорізь. нац. ун-ту, 1998. – 429 с. 7. *Егорова К. Л.* О так называемом телескопическом словообразовании / К. Л. Егорова // Филологические науки. – 1985. – № 5. – С. 56–60. 8. *Маковский М. М.* Языковой механизм лексико-семантического

заимствования / М. М. Маковский // Иностранные языки в школе. – 1970. – № 3. – С. 11-19. 9. *Маракушина Г. В.* Роль компрессии в лексической номинации (на материале английского, немецкого и русского языков) : автореф. дис. ...канд. филол. наук : 10.02.20 / Галина Владимировна Маракушина. – М., 2008. – 19 с. 10. *Лопатин В. В.* Морфемика / В. В. Лопатин // Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 546 с. 11. *Омельченко Л. Ф.* Телескопійні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика / Л. Ф. Омельченко // Збірник Львівського університету. Іноземна філологія. – Л., 2003. – Вип. 15. – С. 49–52. 12. *Тимошенко Т. Р.* Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка : дис. ...канд. филол. наук : 10.02.04 / Тарас Романович Тимошенко. – К. : Світ, 1975. – 176 с. 13. *Bergstrom G. A.* On Blendings of Synonymous or Cognate Expressions in English / G. A. Bergstrom. – Lund : Harrassowitz, 1966. – 211 p. 14. *Marchand H.* The Categories and Types of Present Day English Word Formation / H. Marchand // Readings in Modern English Lexicology. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 141 p. 15. *Quinion M.* Words of 2001. [Електронний ресурс] / M. Quinion. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.worldwidewords.org/>. 16. *Vachek J.* Some Less Familiar Aspects of the Analytical Trend of English / J. Vachek // Brno Studies in English. – 1961. – V. 3. – P. 9–78. 17. *Wentworth H.* Blend-words in English / H. Wentworth. – N.Y. : Ithaca, 1964. – 112 p.

ДОВІДНИКИ

18. *Князев Н. А.* Телескопные образования в сфере компьютерных технологий [Електронний ресурс] / Н. А. Князев. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.pn.pglu.ru>. 19. *Arnold C.* The hologenome : A new view of evolution [Електронний ресурс] / Carrie Arnold. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.patentlens.net>. 21. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/bnc/>